

Dr hab. Jan Stradomski, prof. UJ
Instytut Filologii Słowiańskiej
Wydział Filologiczny
Uniwersytet Jagielloński w Krakowie

**Ocena głównego osiągnięcia naukowo-badawczego oraz dorobku
naukowego dra Kamena Rikeva, ubiegającego się o nadanie stopnia doktora
habilitowanego w dziedzinie nauk humanistycznych, w dyscyplinie
literaturoznawstwo**

Rada Doskonałości Naukowej, decyzją z dnia 25 października 2021 roku, powołała komisję habilitacyjną, której członkiem jest niżej podpisany, mającą na celu przeprowadzenie postępowania habilitacyjnego **dra Kamena Rikeva**, wszczętego w dniu 17 czerwca 2021 roku, w dziedzinie nauk humanistycznych, w dyscyplinie literaturoznawstwo.

Działając w oparciu o Art. 219 ust.1 pkt. 2 oraz Art. 221 ust. 8 Ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. *Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce* (Dz.U. 2018 poz. 1668), w niniejszej opinii dokonano oceny głównego osiągnięcia badawczego oraz dorobku naukowego kandydata do stopnia doktora habilitowanego, **dra Kamena Rikeva**, pracownika Instytutu Neofilologii na Wydziale Filologicznym Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie.

Sylwetka naukowa i dydaktyczna Habilitanta

Dr Kamen Rikev jest absolwentem filologii słowiańskiej (w zakresie języka polskiego i literatury polskiej) Wydziału Filologii Słowiańskich Uniwersytetu św. Klemensa Ochrydzkiego w Sofii. Ukończone w 2000 roku jednolite studia magisterskie pozwoliły mu podjąć pracę w charakterze asystenta w jednostce macierzystej, w Katedrze Literatur Słowiańskich, gdzie w ciągu kolejnych jedenastu lat prowadził zajęcia dydaktyczne, prace badawcze, przekładowe i wydawnicze oraz udzielał się na polu organizacyjnym (Letnia Szkoła Języka i Kultury Bułgarskiej). Kolejnym ważnym krokiem na drodze kariery naukowej Kamena Rikeva była przygotowana pod kierunkiem doc. dr Kaliny Bachnewej, a następnie obroniona w 2010 roku, rozprawa doktorska na temat: *Твоpeу u творба в старополската модерна печ (Autor i dzieło w staropolskiej mowie wiązanej)*. W pracy tej autor potwierdził umiejętności merytorycznego opanowania rozległego materiału źródłowego, odnoszącego się do trzech wielkich epok literatury staropolskiej, jak również nabyte w czasie

sofijskich studiów kompetencje polonistyczne i literaturoznawcze. Niewątpliwie wyróżniająca się aktywnością naukową, dydaktyczną i organizatorską postać młodego slawisty została szybko dostrzeżona, w efekcie czego bułgarskie Ministerstwo Edukacji i Nauki oddelegowało w sierpniu 2011 roku dra Kamena Rikeva do pracy w charakterze oficjalnego lektora języka bułgarskiego na Uniwersytecie Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie. Z Uniwersytetem tym Habilitant związany jest do dziś. W okresie dziesięciu lat pracy na UMCS przeszedł kolejne szczeble zatrudnienia, najpierw na stanowisku dydaktycznym (wykładowca – 2011-2013), a następnie naukowo-dydaktycznym (adiunkt – od 2013). W międzyczasie dr Rikev zaznaczył swoją obecność w społeczności akademickiej UMCS, angażując się w prace Rady Wydziału Humanistycznego (jako przedstawiciel młodszych pracowników naukowych, 2017-2019), Wydziałowej Komisji ds. Parametryzacji (z ramienia IFS, 2016-2019), a także zdobywając kolejne doświadczenia na polu aktywności wydawniczej i konferencyjnej w Zakładzie Językoznawstwa Słowiańskiego, w którym podówczas był zatrudniony. Zmiana kraju pobytu oraz afiliacji, jakie nastąpiły w 2011 roku, nie stanęły na przeszkodzie Habilitantowi w utrzymaniu żywych kontaktów z bułgarskim środowiskiem naukowym, dając mu jednocześnie możliwość nawiązania współpracy ze specjalistami w nowym miejscu pracy. Jak wynika z przedłożonych do oceny materiałów, w latach 2011-2021 liczne zadania dydaktyczne i naukowe Kandydat efektywnie łączył z udziałem w konferencjach naukowych i projektach badawczych, o czym będzie jeszcze okazja wspomnieć.

Ocena rozprawy habilitacyjnej i dorobku naukowego.

Ocena ilościowa

Jako podstawę procedury habilitacyjnej (w oparciu o Art. 219 ust. 1 pkt. 2 Ustawy) Habilitant wskazał autorską monografię zatytułowaną „*Защото е на скрито...*” *Християнският светоглед в творчеството на Атанас Далчев* („*Ponieważ jest w ukryciu...*” *Światopogląd chrześcijański w twórczości Atanasa Dałczewa*), Lublin 2020, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, ss. 340, ISBN: 978-83-227-9424-1. Przed ukazaniem się drukiem rozprawę tę pozytywnie zaopiniował specjalista w zakresie literatur słowiańskich prof. dr hab. Georgi Minczew (UŁ). Do wskazanego przez Habilitanta w wykazie osiągnięć naukowych albo artystycznych (Zał. 5 i Zał. 9) dorobku uzyskanego po zdobyciu stopnia doktora należy też inna monografia naukowa zatytułowana: *Два зубъра и муза. Полската литература XV-XVIII век: епохи, автори, текстове*. [*Dwa żubry i muza. Literatura polska XV–XVIII w. – epoki, autorzy, teksty*. (Wybór, tłum., artykuły, przypisy).]

Sofia: Balkani, 2014. ISBN 978-619-166-025-4, ss. 352. Jest to bardzo ciekawa, wartościowa i świetnie przygotowana poligraficznie publikacja, która stanowi nieco zmienioną i rozbudowaną reedycję antologii z 2008 r. (*Зубър, видра и паун. Антология на полската литература от Средновековието до Просвещението* [съст., прев., статии и бел. К. Рикев], София: Астерим, 2008, ss. 384). Przyjęta z uznaniem przez środowisko bułgarskich filologów praca pełni dziś funkcję chętnie polecanego podręcznika akademickiego dla studentów slawistyki, bułgarystyki oraz polonistyki w Bułgarii. Ponadto do dorobku Habilitanta, zgromadzonego już po uzyskaniu stopnia doktora, należą: 11 rozdziałów w recenzowanych monografiach naukowych, jedna współredakcja naukowego tomu zbiorowego, 24 artykuły w czasopismach naukowych (w tym 18 z wykazów znajdujących się na listach MEiN), 12 artykułów recenzyjnych oraz kilka znaczących tłumaczeń dzieł literatury polskiej na język bułgarski. Habilitant opublikował swoje prace w pięciu językach: bułgarskim (15), polskim (5), angielskim (2), ukraińskim (1) oraz rosyjskim (1), a jego prace ukazały się w recenzowanych wydawnictwach monograficznych, seriach naukowych i czasopismach w Bułgarii (16 artykułów i 3 rozdziałów monografii) oraz w Polsce (14 artykułów i 8 rozdziałów monografii). Na całościowy obraz sylwetki naukowej dra Kamena Rikeva składają się też jego osiągnięcia z okresu sprzed doktoratu, które obejmują 6 rozdziałów w monografiach, 4 współredagowane tomy wieloautorskie, 5 artykułów w czasopismach naukowych oraz jeden artykuł recenzyjny.

Opisowa ocena dorobku naukowo-badawczego ze szczególnym uwzględnieniem osiągnięcia naukowego – rozprawy habilitacyjnej.

Główne osiągnięcie naukowe

Przedstawiona do oceny jako główne osiągnięcie naukowe dra Kamena Rikeva bułgarskojęzyczna monografia *„Защото е на скрито...” Християнският светоглед в творчеството на Атанас Далчев* (*„Ponieważ jest w ukryciu...” Światopogląd chrześcijański w twórczości Atanasa Dałczewa*), Lublin 2020, omawia zagadnienie chrześcijańskich fundamentów światopoglądu artystycznego bułgarskiego poety, krytyka i aforysty Atanasa Dałczewa (1904-1978). Twórczość tego pisarza, uznawanego nie bez racji za jednego z ciekawszych przedstawicieli bułgarskiej literatury XX wieku, była obiektem wielu badań, jednak ocena jego dorobku artystycznego wciąż jest niepełna, budzi dyskusje, a interpretacje wierszy bywają wręcz skrajnie odmienne. Jednym z powodów niejednoznacznej recepcji spuścizny literackiej Dałczewa jest problem z uchwyceniem rzeczywistego stosunku

autora do spraw religijnych i światopoglądowych, o których wypowiadał się rzadko i niechętnie. W bułgarskiej krytyce literackiej utrwaliły się przez to poglądy o rzekomo wątpliwej religijności Dałczewa oraz marginalnym wpływie treści religijnych czy metafizycznych na jego wiersze. Kamen Rikev uważa takie stanowisko za niewłaściwe i traktuje je jako znacznie zawężające percepcję dzieł poety oraz zubażające jej przekaz. Jak wiadomo Dałczew odnosił się do zagadnień dotyczących wiary w sposób zawołowany, głównie przez odsyłanie czytelnika do treści filozoficznych, estetycznych czy ogólnoludzkich. Autor broni więc tezy o chrześcijańskim kształcie myśli artystycznej u Dałczewa, widocznej zwłaszcza w jego poezji i aforystyce, ale wyrażanej w formie daleko odbiegającej od tradycyjnie rozumianej literatury cerkiewnej. Przekonany o potrzebie przeprowadzenia całościowej i jednolitej metodologicznej analizy jego dzieł pod kątem obecności w nich treści wpisujących się we wschodniochrześcijańską doktrynę religijną, autor rozprawy podjął się niełatwego zadania rekonstrukcji światopoglądu pisarza.

Książka posiada klasyczną strukturę stosowaną dla prac naukowych w dziedzinie humanistyki i składa się z wprowadzenia, dwóch rozdziałów o tematyce biograficznej i historycznoliterackiej, czterech analitycznych rozdziałów tematycznych (z licznymi podrozdziałami) oraz rozdziału finalnego, w którym zawarto podsumowanie treści i sformułowano wnioski końcowe. W pracy znalazła się też obszerna bibliografia oraz dwa streszczenia w języku angielskim i polskim, natomiast wzorem wielu bułgarskojęzycznych publikacji naukowych książki nie zaopatrzone w indeks osobowy lub indeks nazw geograficznych albo/i własnych.

W części wstępnej (*Далчев отново и отново*, s. 7-39) Autor przedstawił postulaty badawcze rozprawy oraz założenia metodologiczne, którymi się kierował w prezentacji materiału źródłowego oraz analizach. Znalazło się tu także omówienie głównych wątków recepcji twórczości Dałczewa obecnych w pracach literaturoznawczych na przestrzeni kilkudziesięciu lat. Z przedstawienia tego wyłania się obraz dorobku poety uznawanego przez krytyków zwykle za znaczący, choć odczytywanego i interpretowanego na różne sposoby. Dając rzeczowy przegląd prac literaturoznawczych, uwzględniających obecność tradycji chrześcijańskiej w nowszej literaturze bułgarskiej oraz tych zawierających oceny twórczości Atanasa Dałczewa, Autor akcentuje trzy stanowiska badawcze, z którymi się zasadniczo nie zgadza. Polemiczne ustosunkowanie się Rikeva względem tez Dory Kolewej, Edwina Sugarewa oraz Sawy Siwriewa stanowi swego rodzaju oś koncepcyjną rozprawy oraz kontekstualnie obecne jest w części ekspozycyjnej, a zwłaszcza interpretacyjnej.

W drugim rozdziale monografii (*Далчев християнинът*, s. 41-105) przedstawiony został materiał źródłowy i faktograficzny świadczący o żywych zainteresowaniach Atanasa Dańczewa tradycją biblijną i teologiczną, zafascynowanego osobą i myślą św. Pawła Apostoła, człowieka żyjącego zagadnieniami doktryny chrześcijańskiej, ale wyraźnie wycofanego w kwestiach praktyk religijnych i przyjmującego postawę człowieka „małej wiary”. Autor książki sprawnie odtwarza trudno uchwytnie kontury świata duchowego pisarza skrzętnie skrywane (zwłaszcza w epoce socjalizmu w Bułgarii, tj. po 9.IX.1944) pod powierzchnią jego lakonicznych wypowiedzi na tematy religijne i światopoglądowe. Z przedstawionego materiału wyłania się postać kryptochrześcijanina, przytłoczonego okowami reżimu i zmagającego się z presją narzucanej ideologii; człowieka w swej słabości uciekającego w stronę religii, ale racjonalizującego prywatne doświadczenia życiowe w kontekście treści, obrazów i wartości kultury chrześcijańskiej. Istotną część rozdziału stanowi zajmująco przedstawiony wątek prawosławnego pogrzebu Dańczewa, który był dla wielu ogromnym zaskoczeniem i stał się budzącym niemałe kontrowersje głośnym wydarzeniem kulturalno-politycznym.

Rozdział trzeci rozprawy (*Религиозна проблематика у ранния Далчев*, s. 107-150) prezentuje wątki dyskusji, jakie toczyły się w latach 20. XX wieku na łamach bułgarskich czasopism *Wschód (Изток)* i *Strzelec (Стрелец)*, w odniesieniu do zagadnień metafizyki, wiary oraz kierunków rozwoju bułgarskiej kultury. Problematyka ta – jak się okazuje – była dość żywa w środowisku bułgarskich intelektualistów epoki modernizmu, którzy zapatrzeni w idee nowoczesności i zachodnie wzorce kultury, odrzucali rodzimą, postbizantyńską, tradycję, uznając ją za nieatrakcyjną i kojarzącą się z zacofaniem. W rozdziale tym Autor skupia się na wczesnym okresie twórczości Dańczewa, zwłaszcza na jego debiucie poetyckim w 1923 r. oraz pierwszych artykułach historycznoliterackich (do 1929 r.). Habilitant wnioskuje, że teksty z tego okresu świadczą o wrażliwości poety na sprawy wiary, której wszakże nie manifestował w swojej twórczości. Zainteresowanie religią i duchowością w tym czasie jest wynikiem wysokich oczekiwań literata względem sztuki, która - jak sądził - powinna odzwierciedlać wyższy porządek moralny.

Rozdziały od czwartego do siódmego (s. 151-273) tworzą właściwą część analityczną pracy, w której wiersze i artykuły krytycznoliterackie Atanasa Dańczewa poddano wnikliwej interpretacji pod kątem obecności w nich treści świadczących o chrześcijańskim światopoglądzie ich twórcy. Zdaniem Autora, elementy składowe tradycji chrześcijańskiej są najlepiej widoczne w czterech wątkach odnoszących się do: 1) procesów nieuchronnej

destrukcji świata materialnego i nadziei zbawienia, jako środka ratującego przed poczuciem beznadziejności oraz skrajnym pesymizmem; 2) bezinteresownej i pełnej poświęcenia miłości, postrzeganej jako emanacja niestworzonej siły Absolutu obecnego w świecie doczesnym; 3) kategorii cudu, będącego sensorycznym doświadczeniem rzeczywistości transcendentnej; 4) pewnych wyrażanych wprost nieco śmieiej zagadnień teologicznych.

Wątek ulegającego rozpadowi świata materialnego, jaki śledzimy w rozdziale czwartym (*Умирацията свят*, s. 151-189v), zakłada istnienie grzechu jako przyczyny śmierci i źródła zniszczenia. Przed wizją ostatecznej nicości chroni człowieka nadzieja zbawienia, obiecana w przekazanej w tradycji biblijnej kosmogonicznej opowieści o wygnaniu z raju. Upadła natura ludzka boleśnie doświadcza skutków grzechu i dlatego człowiek (świadomie lub nie) szuka ratunku, podobnie jak chory szuka lekarza. Idea zbawienia (oczekiwanego, dostępnego, ale nie narzuconego) łączy się więc z indywidualnym poszukiwaniem drogi do Absolutu. Obie te treści są niejako wpisane w naturę ludzką, stanowią wyraz jej intuicyjnego działania oraz środek łagodzący lęk egzystencjalny.

Dańczewowskie ujęcie miłości (*Проявленията на любовта*, s. 191-230), kategorii równie istotnej dla doktryny chrześcijaństwa, jak koncepcja osobowego Boga czy idea zbawienia, czyni z niej emanację bożej łaski (a nawet bożej energii), czyli niestworzonej siły, której można doświadczyć, ale której nie można osiągnąć. Tak rozumiana miłość jest niedefiniowalna, nie podlega ograniczeniom symbolu, konkretyzuje się we wzajemności, ofierze, poświęceniu, pragnieniu dzielenia się z innym. Zgadzam się z Autorem, że kategoria ta staje się w poezji Dańczewa bardziej zrozumiała, jeśli pamiętamy o chrześcijańskim ujęciu Absolutu postrzeganego jako źródło i esencja miłości. Ta strategia interpretacyjna pozwala opisać nawet wiersze, w których pojawiają się motywy erotyczne, gdyż przedstawiona w nich miłość pozbawiona jest drapieżnej seksualności, naturalistycznej zmysłowości czy eksponowanego sensualizmu. Choć w istocie swej nieuchwytna, nie stanowi jednak kategorii abstrakcyjnej. W dańczewowskim postrzeganiu miłości nie trudno dopatrzeć się aluzji, albo przynajmniej inspiracji płynących z definicji miłości zawartych w poetyckim hymnie w Pierwszym Liście do Koryntian (1 Kor 13, 1-13).

Nieco podobna w ujęciu transcendentnej proveniencji jest też idea cudu (*Чудесното според Далчев*, s. 231-250), doświadczanego podobnie przez zmysły, ale także odwołującego się do przestrzeni metafizyki i zależnego wyłącznie od woli Absolutu. Cud u Dańczewa nie jest reliktem przeszłości czy ozdobnikiem mitu, nie jest też cudacznością lub tandetnym popisem boskiej mocy. Jego znaczenie ma wymiar kosmiczny i służy przypomnieniu faktu

istnienia rzeczywistości należącej do innego porządku, a zatem cud pośrednio staje się argumentem potwierdzającym prawdziwość chrześcijańskiej soteriologii.

W rozdziale siódmym monografii (*Богословският камък на Атанас Далчев*, s. 251-273) tematem omówienia są pewne treści teologiczne obecne we *Fragmentach* i w poezji Atanasa Dałczewa. Autor stosuje tu inspirowane nomenklaturą teologiczną pojęcie *postapofatyczności* języka poetyckiego, pozwalające nieco lepiej zrozumieć możliwe powody powściągliwości wypowiedzi poety na tematy religijne. Strategia milczenia, wycofanie, czy jego niemal kenotyczne przyjęcie postawy „człowieka małej wiary”, może mieć związek z utwierdzonym w teologii prawosławnej przekonaniem o niemożności poznania istoty Boga, przy jednoczesnym wskazywaniu oznak Jego istnienia. W myśli Dałczewa wiara nie stoi w sprzeczności z kulturą, bowiem kultura jest częścią kształtowanego przez człowieka świata. Skoro w tym świecie da się dostrzec ewidentne znaki obecności Boga, tak więc On sam też objawia się w kulturze. Dochodzenie do prawdy (albo raczej Prawdy) następuje poprzez poznanie, które nie jest narzuconą odgórnie perspektywą, ale indywidualnym wysiłkiem, którego imperatyw wynika z pierwotnej natury człowieka kierującego się w stronę życiodajnej siły i bytu pozbawionego zła.

Merytoryczną część rozprawy kończy podsumowanie nawiązujące do głównego tytułu pracy („*Защото е на скрито...*” *Християнския светоглед и литературен процес*, s. 275-288). Prócz rekapitulacji głównych wątków monografii Autor sformułował tu też wniosek bardziej ogólny mówiący o konieczności dalszych badań nad przejawami religijności w kulturze bułgarskiej XX wieku. Jako przyczyny pozostawiania części dorobku współczesnej literatury bułgarskiej poza nurtem takich badań Autor wskazał stereotypy łączące treści chrześcijańskie z tradycyjnie wyobrażaną przez Bułgarów literaturą i sztuką cerkiewną. Idąca w poprzek tych oczekiwań twórczość Dałczewa była więc zwykle pomijana, a pozbawienie jej religijnego kontekstu nie obyło się bez uszczerbku dla jej percepcji. Przywołane w monografii argumenty pozwalają Autorowi wrócić do nakreślonej we wstępie polemiki i konstatować, że jego zdaniem nie ma konfliktu ortodoksji i religijnej myśli u Dałczewa, jak sądziła Dora Kolewa; że nie potwierdzają się zarzuty Edwina Sugarewa o kryzysie wiary poety w realność transcendentnego świata, przynoszącego ukojenie i nadzieję zbawienia; że w pismach Dałczewa nie znajdują uzasadnienia stawiane przez Sawę Siwriewa tezy o generalnej sprzeczności wiary z kulturą XX wieku. Choć religia i kultura współczesna rzeczywiście odnoszą się do odrębnych funkcji, sfer i form wyrazu, to jednak nie można ich opisywać w pełnej izolacji, ponieważ jedna bez drugiej staje się nie w pełni zrozumiała.

Lektura monografii autorstwa Kamena Rikeva pozostawia bardzo dobre wrażenie. Autor książki pewnie porusza się po gruncie badań historycznoliterackich i analizy literaturoznawczej, śmiało też zapuszcza się w obszary teologii chrześcijańskiej, filozofii i patrystyki. Jako studium naukowe praca przygotowana została rzetelnie, a argumentacja źródłowa i interpretacyjna, stanowiące ilustrację nakreślonych postulatów badawczych oraz podstawę dla sformułowanych wniosków, są w większości przekonujące. Przyjęta przez Rikeva strategia synchronicznego podejścia do tekstów niesie wszakże ze sobą pewne ryzyko, zakłada bowiem statyczność stosunku podmiotu do spraw religii oraz takż sam obraz jego w pełni ukształtowanego światopoglądu. Autor zastrzega wprawdzie, że celem pracy nie było prześledzenie ewolucji procesu twórczego Atanasa Dałczewa (s. 108), a także obficie obudowuje źródła kontekstem historycznym, politycznym oraz kulturowym, jednak uznanie wniosków generalnych za miarodajne wymaga pamięci o tym, że stanowią one wynik oglądu synchronicznego.

Zgodzić się wypada z zasadniczą tezą monografii, że twórczości Atanasa Dałczewa nie sposób interpretować w oderwaniu od tradycji chrześcijańskiej i bez uwzględnienia perspektywy religijnej. Pisarz ukształtował się przecież i tworzył w świecie otaczających go znaków tradycji chrześcijańskiej, nawet jeśli w tym czasie była ona przedmiotem kontestacji a nawet brutalnego zwalczania. Bazujący na chrześcijańskich fundamentach światopogląd Dałczewa, którego kształt z sukcesem odtworzył w swej książce Kamen Rikev, zasadza się na percepcji świata pozostającego w łączności z Absolutem, choćby łączność ta była z pozoru dawno już zerwana, a dla nowoczesnego racjonalisty zwyczajnie niedostrzegalna. Człowiek wierzący postrzega świat przez pryzmat doktryny i tak go też wyraża, nawet jeśli wydawałoby się, że jego dzieło jest świeckie (por. s. 16). To dlatego przyjęte przez Rikeva założenia interpretacyjne uwzględniające elementy chrześcijańskiego światopoglądu nie tylko mogą, ale wręcz powinny być uwzględnione. By jednak przyjęta przezeń metodologia miała sens, kluczowym stało się ustalenie, czy Dałczew rzeczywiście był religijnym człowiekiem. Ogólna wymowa monografii zdaje się twierdząco odpowiadać na to pytanie, choć moim zdaniem ten aspekt biografii bułgarskiego literata wciąż nie jest wystarczająco naświetlony. Nie ulega wątpliwości, że poeta posiadał głęboką wiedzę religijną i żywo interesował się zagadnieniami doktryny chrześcijańskiej, ale to nie wystarcza, by go uznać za człowieka wierzącego, gdyż merytoryczne kompetencje w tym obszarze posiadali również zwalczający Cerkiew ateści. Niejednoznaczny jest obraz życia duchowego Dałczewa uwzględniający religijną *praxis*, czyli udział w nabożeństwach i przystępowanie do sakramentów. Posiadamy

zaledwie fragmentaryczną wiedzę na ten temat, a represjami reżimu komunistycznego względem wiernych chodzących do cerkwi nie da się wszystkiego objaśnić. Przyjęta przez Dańczewa strategia wycofania czy też postawa kryptochrześcijanina mogły być w takim samym stopniu wyrazem troski o ochronę intymnego kształtu życia wewnętrznego, co i strachu przed narażeniem się represyjnej władzy. O ile pierwszy przypadek nie burzy nam pozytywnego obrazu poety, o tyle drugi budzi już pewien niepokój, choć pamiętać należy o realiach epoki i skali szykan, jakim poddawani byli prawdziwi i wyimaginowani przeciwnicy komunizmu. Doprecyzowanie tej kwestii miałoby znaczenie w kontekście obalania tezy o religijnym relatywizmie Dańczewa, jednak dostępność źródeł jest tu ograniczona.

W rozstrzygnięciu tej kwestii nie pomaga też przyjęte przez Autora ujęcie *światopoglądu chrześcijańskiego*, rozumianego bardzo szeroko, gdyż obejmującego różne treści i zjawiska filozoficzne, społeczne, kulturowe czy religijne, o ile nie stoją w sprzeczności z doktryną chrześcijańską. Zastrzeżenie takie nie jest w pełni wystarczające dla ustalenia zgodności (bądź nie) poglądów Dańczewa z prawosławną ortodoksją, bowiem pozwala włączyć w rekonstruowany światopogląd poety także treści pozachrześcijańskie (np. z obszaru antycznej filozofii czy myśli politycznej), co znów grozi synkretyzmem, poliwalencją, albo wybiórczością stosowanych w wypowiedzi artystycznej normatywów. Przyjęcie religijnego klucza interpretacji wymagałoby wytyczenia granic zgodności przekazu utworów z doktryną prawosławia w ujęciu generalnym, a nie tylko w sytuacji, gdy taką zgodność odnajdujemy. W tym kontekście chciałbym wskazać przykład, który pojawia się przy analizie wiersza *Kamień* (s. 254-264). Użyta w nim przez poetę fraza „święte jest tylko to, co martwe, bo żywe żyje w grzechu” jest w zasadzie oksymoronem sformułowanym w oparciu o ludzką, znacznie uproszczoną percepcję rzeczywistości. Nie chodzi tu wyłącznie o kłopotliwe przypisanie przyrodzie ożywionej kategorii grzechu, na co zwrócił uwagę Autor w innym miejscu (s. 18), ale raczej o zawarte w tym finalnym dwuwiersie rozróżnienie, które ma charakter twierdzenia generalnego. W ujęciu teologii chrześcijańskiej śmierć faktycznie stanowi granicę ziemskiej aktywności człowieka i jest czymś w rodzaju leku na jego destrukcyjną skłonność do grzechu, jednak kategoria świętości w pełni należy do świata transcendentnego (i rajskiego), którego domeną jest „prawdziwe życie”, mające swe źródło w nieustannej łączności z Absolutem. Relację tę widzimy doskonale w hagiograficznych zasadach przedstawiania postaci świętych, obecnych wprawdzie cieleśnie w świecie doczesnym, ale należących do zupełnie innego porządku rzeczy, będących realnymi, a nie antycypowanymi tylko mieszkańcami świata niebieskiego. Ich prawdziwe życie tu, na ziemi,

wynika z nieustannej więzi z Bogiem, a nie z faktu posiadania nie martwego jeszcze ciała. Zresztą w tej samej perspektywie relikwie świętych, choć przecież materialne, mogą być klasyfikowane jako martwe zaledwie empirycznie, bowiem w ujęciu religii i w języku teologii, określane są jako żywe, a hagiografia dostarcza na to wielu dowodów. Relacje życie-śmierć oraz świętość-grzech są zatem z teologicznego punktu widzenia zupełnie odwrotne do tych, które widzimy w wierszu Dałczewa. I choć nie ma tu wątpliwości, co do oddziaływania elementów kultury chrześcijańskiej na proces twórczy, to wynikała z tego treść nie jest w pełni ortodoksyjna, przynajmniej w swych ramach podstawowych. Na szczęście celem pracy Kamena Rikeva nie było budowanie nieskalanego konterfektu myśli teologicznej Atanasa Dałczewa, ale pokazanie, że odwoływał się on w swojej twórczości do światopoglądu zbudowanego na fundamentach tradycji chrześcijańskiej, a to się Autorowi moim zdaniem udało. Pamiętajmy, że Dałczew był przede wszystkim poetą, aforystą i krytykiem literackim, a nie teologiem, zatem język jego wypowiedzi nie musiał być tak precyzyjny, jak teologa, a koncepcje także spójne.

Sformułowane tu uwagi żadną miarą nie rzutują na ogólnie bardzo wysoką wartość merytoryczną monografii. Pod względem formalnym książka spełnia wszystkie wymogi stawiane publikacjom naukowym i świadczy o efektywnym opanowaniu przez jej autora instrumentarium badawczego, materiału źródłowego i literatury przedmiotu. Zaprezentowana analiza źródeł i sformułowane na ich podstawie wnioski są oryginalne, znajdują uzasadnienie w przedstawionych argumentach i stanowią ważki głos w badaniach na temat obecności tradycji chrześcijańskiej w nowożytnej kulturze bułgarskiej.

Pozostały dorobek naukowy

Niezależnie od oceny głównego osiągnięcia badawczego pozostały dorobek naukowy dra Kamena Rikeva również należy uznać za wystarczający w sensie ilościowym i jakościowym do ubiegania się o nadanie Kandydatowi stopnia doktora habilitowanego. Artykuły naukowe i rozdziały w monografiach jego autorstwa cechują się rzetelnością przedstawienia problematyki, wnikliwą oceną merytoryczną, klarownością formułowanych wniosków, znajomością literatury przedmiotu i umiejętnością pracy z materiałem źródłowym. Teksty te są różnorodne, charakteryzują się też wysokim poziomem formalnym, gdzie nieco hermetyczny, a miejscami wręcz poetycki w stylistyce język wypowiedzi nie traci nic z naukowej precyzji i jednoznaczności ustaleń. Publikowany na łamach czasopism specjalistycznych i w recenzowanych tomach zbiorowych dorobek badawczy dra Rikeva w

pełni odzwierciedla określone w Autoreferacie (pkt. 3c) obszary jego zainteresowań badawczych. Prace te poruszają tematy związane z literaturą staropolską (w szczególności poezją), a także liryką polską XX w.; odnoszą się do polsko-bułgarskich relacji literacko-kulturowych oraz dziejów literatur słowiańskich i bałkańskich. Znaczącym tematycznie obszarem zainteresowań badawczych Habilitanta są zjawiska związane z obecnością w nowożytnej kulturze bułgarskiej wątków metafizycznych i religijnych, pozwalających na odkrywanie nieujawnionych dotychczas świadectw obecności składników kultury chrześcijańskiej oraz specyficznych cech duchowości bałkańskiej. Publikacje naukowe dra Rikeva ukazały się w znanych i cenionych czasopismach specjalistycznych oraz publikacjach książkowych, które – niestety – w większości nie znalazły się jeszcze w wiodących bazach danych. Kandydat nie może pochwalić się więc wysokimi wskaźnikami naukowymi, które by w sposób właściwy odzwierciedlały jego kwalifikacje badawcze i ukazywały rzeczywistą wartość opublikowanych studiów. Niemniej prace Kamena Rikeva są znane specjalistom zajmującym się zbieżną tematyką badawczą i cytowane przez nich (ponad 40 poświadczonych cytowań). Mając na względzie charakter pracy dydaktycznej Kandydata, która w ciągu ostatniej dekady związana była z niezwykle absorbującymi czasowo obowiązkami lektora oraz popularyzatora języka, literatury i kultury bułgarskiej w Polsce, osiągnięcia badawcze dra Kamena Rikeva w okresie po uzyskaniu stopnia doktora, w wymiarze ilościowym i jakościowym uważam za znaczne.

Współpraca naukowa (krajowa i międzynarodowa)

Habilitant od lat stale utrzymuje kontakty z międzynarodowym środowiskiem naukowym. W latach 2009-2014 należał do zespołu realizującego na Uniwersytecie Sofijskim św. Klemensa Ochrydzkiego projekt na temat *Uniwersyteckie Centrum Badań Bułgarystycznych*; był również członkiem zespołu zakończonego niedawno grantu badawczego *Study on the Possibilities of Integration of the Humanities and Arts* (Uniwersytet w Ruse, 2020-2021). Dr Rikev był także pomysłodawcą i współorganizatorem zorganizowanej w 2017 r. na Uniwersytecie Sofijskim międzynarodowej konferencji naukowej na temat: *Światopogląd chrześcijański w poezji polskiej i bułgarskiej*. Habilitant jest członkiem rad naukowych dwóch czasopism oraz należał do komitetów organizacyjnych krajowych i międzynarodowych konferencji naukowych (12). Jako uczestnik takich spotkań dr Rikev również wykazywał się sporą aktywnością. W jego dorobku znajduje się 29 wystąpień na krajowych i międzynarodowych konferencjach organizowanych w Bułgarii, Polsce oraz na Ukrainie. Habilitant utrzymuje ożywione kontakty naukowe między innymi z

pracownikami Uniwersytetu w Sofii, Uniwersytetu w Wielkim Tyrnowie oraz Uniwersytetu w Ruse.

Inną formą uznania kompetencji naukowych Kandydata oraz walorów publikowanych przezeń studiów są zaproszenia do wygłoszenia referatów i wykładów. Dr Rikev uczestniczył w wykładach otwartych prowadzonych na Uniwersytetach w Sofii, Tyrnowie Wielkim i Ruse (2014-2015); brał również udział w Seminarium Naukowym Katedry Języka Bułgarskiego Uniwersytetu w Ruse (2014). W kwestii rozpoznawalności osoby Kandydata w bułgarskim środowisku naukowym (szczególnie uczelni Sofii oraz Ruse), nie można mieć wątpliwości.

Ocena działalności dydaktycznej, organizacyjnej i popularyzatorskiej

Na tle przedstawionych tu owoców pracy badawczej Habilitanta nie mniej okazałe prezentuje się jego aktywność na polu dydaktyki i popularyzacji nauki (Zał. 4 i Zał. 5). Jako filolog i wykładowca akademicki dr Rikev prowadził zajęcia teoretyczne i praktyczne w obszarze zagadnień bułgarystycznych, bałkanistycznych, polonistycznych i ogólnoslawistycznych. W ramach obowiązków dydaktycznych w IFS UMCS powierzono mu prowadzenie seminariów niższych i wyższych, co zaowocowało wypromowaniem 33 licencjatów i 9 magistrów. Dr Rikev udzielał się również w charakterze recenzenta prac licencjackich (14) i prac magisterskich (15), był członkiem komisji egzaminacyjnych podczas obron prac dyplomowych, jak również czuwał nad przygotowaniem studentów do wystąpień konferencyjnych. W latach 2011-2014 powierzono mu prowadzenie zajęć bułgarystycznych w jednostce filialnej UMCS w Bielsku Białej (Kolegium Licencjackie).

Wartym podkreślenia aspektem działalności dydaktyczno-naukowej dra Rikeva jest jego wieloletnia opieka nad Kołem Naukowym Studentów Bułgarystów UMCS (2013-2020). Jest to często niedoceniana, a przecież tak fundamentalna praca służąca wyłapaniu talentów i ukierunkowaniu rozwoju młodej kadry naukowej. W ramach prac moderowanych przez dra Rikeva Koło Naukowe wydało tomik poezji Kalina Michajłowa oraz współorganizowało edycję festiwalu *Wielokulturowy Lublin*. Do znaczących osiągnięć Habilitanta w obszarze działalności na rzecz funkcjonowania jednostki należy współorganizacja cyklicznych konferencji naukowych *Cyryl i Metody w języku i kulturze Słowian* (od 2012 r.) oraz współkierowanie w charakterze redaktora prowadzącego sławistycznego rocznika Wydziału Humanistycznego UMCS „Zeszyty Cyrylo-Metodejskie”. To dzięki staraniom dra Rikeva czasopismo to od 2018 r. znalazło się na listach ministerialnych (punktacja 2021: 40 pkt.).

W okresie podlegającym niniejszej ocenie dr Rikev aktywnie współpracował z kierowanymi przez placówki dyplomatyczne Bułgarii i Polski instytucjami promującymi kulturę, w szczególności zaś Instytutem Polskim w Sofii oraz Bułgarskim Instytutem Kulturalnym w Warszawie. W ramach tej aktywności odbywał konsultacje, organizował wykłady gościnne i wizyty, a także wspierał studentów w konkursach i wyjazdach stypendialny. Kandydat udzielał się również na polu współpracy z otoczeniem społecznym i gospodarczym (Załącznik 5 pkt. III). Uczestniczył w międzynarodowym projekcie *UMCS dla rynku pracy i gospodarki opartej na wiedzy* (2011-2014) działając w nim aktywnie w charakterze członka komisji rekrutacyjnej, prowadzącego wykłady i seminaria, organizatora *Dni Kultury Bałkańskiej* oraz kierownika studenckich praktyk terenowych.

Jego zaangażowanie w pracę naukowo-dydaktyczną i popularyzatorską, w prace na rzecz Uczelni, promowania bogactwa i różnorodności kulturowej Lublina, a także krzewienia kultury i oświaty prawosławnej zostało zauważone i docenione w postaci pięciu przyznanych mu nagród i wyróżnień (Rektora UMCS (dwukrotnie), Prezydenta Miasta Lublina, Bractwa Prawosławnego św. Cyryla i Metodego Uniwersytetu w Ruse).

Dr Kamen Rikev jest również cenionym i chętnie zapraszany do wywiadów radiowych, prasowych i książkowych popularyzatorem kultury polskiej, bułgarskiej i bałkańskiej.

Podsumowanie

Od momentu uzyskania stopnia naukowego doktora Habilitant w znaczny sposób poszerzył swój dorobek naukowy. Prowadził badania własne w zakresie literatury i kultury bułgarskiej oraz polskiej, a także regularnie publikował ich wyniki. Jego publikacje świadczą jednoznacznie o wysokich kwalifikacjach merytorycznych, dobrej orientacji w materiale źródłowym, a także literaturze przedmiotu, umiejętnościach przeprowadzenia analizy i interpretacji tekstów oraz formułowania i uzasadniania wniosków. Aktywnie uczestniczył w krajowych i międzynarodowych konferencjach naukowych zarówno jako ich uczestnik-referent, jak też pomysłodawca i współorganizator. Kandydat posiada własne międzynarodowe kontakty naukowe i jest rozpoznawalny szczególnie w środowisku badaczy bułgarskich. Uczestniczył w dwóch zespołowych projektach badawczych o międzynarodowym składzie wykonawców, zasiada w radach naukowych czasopism i jest zastępcą redaktora naczelnego polskiego slawistycznego czasopisma punktowanego. Słabszą stroną aktywności naukowej Habilitanta jest brak członkostwa w organizacjach

i towarzystwach naukowych. Kandydat posiada duże doświadczenie dydaktyczne i bierze czynny udział w pracach na rzecz popularyzacji nauki oraz funkcjonowania jednostki.

Wniosek końcowy

Przedstawione do oceny główne osiągnięcia naukowe dra Kamena Rikeva oraz całokształt jego dorobku w okresie po uzyskaniu stopnia doktora świadczą jednoznacznie o jego wysokich kompetencjach zawodowych, aktywności naukowej oraz oryginalnych wynikach pracy badawczej, które stanowią jego indywidualny wkład w rozwój stanu wiedzy i badań literaturoznawczych. Również współpraca krajowa i międzynarodowa, dorobek dydaktyczny, organizacyjny i popularyzatorski Habilitanta w mojej opinii świadczą o naukowej samodzielności i stanowią merytoryczne wsparcie dla jego starań o uzyskanie stopnia doktora habilitowanego.

Podsumowując przedstawioną wyżej ocenę dorobku naukowego, ze szczególnym uwzględnieniem przedłożonego do recenzji głównego osiągnięcia badawczego, stwierdzam, że w moim przekonaniu dorobek Habilitanta spełnia kryteria wyznaczone Ustawą *Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce* i stanowi podstawę do nadania dr. Kamenowi Rikevowi stopnia naukowego doktora habilitowanego w dziedzinie nauk humanistycznych, w dyscyplinie literaturoznawstwo.

Wnoszę o dopuszczenie dra Kamena Rikeva do dalszych etapów postępowania habilitacyjnego.

Kraków, 08 lutego 2022 r.

